

És clar que a mi aquests termes ja no m'agafaren per sorpresa coneixent-ne de ben semblants, i havent-los estudiats, en els Pirineus gascons i aragonesos. En aquells el mot no passa a l'E. de la Vall de Banheres de Bigorra.¹ A Bearn ja era ben conegut: *arralhère* «ravin profund», del qual Lespy-R. cita exemple en el poeta G.-Lacaze (1865): «la plouge, en esclugets, cabbat de l'*arralhère* ['còrrec avall'] / *arrounce* lous calhaus», definint-lo «ravin profund», *arralbe* «fragment de bûche» (Lespy), «copeau épais de bois» (Palay); i de Cordier (*Lavedan*) cita «*arralhès* ou *arralhère*: blocs qui s'écroulent des montagnes, amas, traînée de roches», «*arralho* f.». Rohlfs (*Le Gc* 1, § 146; 2, § 195) va recollir *arralho* «grosse pierre qui se détache d'un rocher» a l'alta vall d'Ossau, *arralhè* «éboulis de pierres» a Arrens, i, a l'alt Lavedà a Gedre i Baredya; i amb el mateix sentit *arralhèro* a Gavarnia i a Campà (alta Vall de Banheres), amb la *source de la Raillère* a les muntanyes de Cautarés.

Ja em sorprengué més retrobar a Mallorca un mot del mateix significat i el mateix radical; allà sembla ser peculiar de les muntanyes de la punta Nord: La Plana d'En Grau a Caimari és «un *řayá* molt desastrós, lloc ple de crestes i regates molt fondes»; es *řayá* de Manut «fa regates i enclertes» (Lluc; id. Selva; m. Mascaró 5D4); «*ay řayá* de Son Marc» Pollença; a Campanet em signen cap a Biniatró una tartera dient «aquell *řayá* que es veu de front». És impossible que sigui un derivat «col·lectiu» de *rellà* com diu *AlcM* (1964) grafiant-ho *re-*, puix que no hi ha aquí res de metàl·lic.

Tornant al Pirineu: del costat aragonès, poc i no baixa gaire avall: *La Rallera* NL cap a Broto (Elcock): tanmateix Arnal Caveró recull *rallera* «crevasse», cap a Alquézar, i en l'altre vessant semàntic *arrallas* «troncs gruessos para el fuego» a la Vall de Vio (VKR x, 224). I Rohlfs recollí *rallero* «esquisto calcáreo en descomposició» a Bisaurri (V. de Benasc), *Dicc Pir-Arag*

En el seu primer estudi d'etimologia pirinenca, dedicat als mots de substrat o predomini basc, Rohlfs (*ZRPb* XLVII, 1927) ja recollia alguna d'aquestes formes, entorn del gc. *arralhè*, aplegant-les amb els mots bascos *arrail* 'estella', 'ascla' etc.: semblava pendre-ho com a basquisme del gascò, però d'acord amb el que prefereix Bähr, en *Le Gc*. admeté que en basc fos d'origen romànic: en la 1.ª ed. (1935) els equipara als cast. *raja* «gros éclat de bois» i *rajar* «fendre». Realment hi ha formes dels Pirineus centro-occidentals que responen en forma clara al cast. *rajar*: *rallar* «fendre» a Ansó (Rohlfs, *Le Gc*), *ralladura* «hendidura, raja» a Ansó i Echo (Kuhn, *RLR* xi, 222), i bearn. *arralhà* «fendre du bois» (Palay). En el DCEC/DECH tracto de tot en l'article RAJAR, dedicant especialment a aqueixos mots basco-pirinenecs els paràgrafs 757b8-38 i 757a50ss.

En basc hi ha anav. *arrailu* «hendidura», anav. i ronç. *arraila* «brizna de madera», «raja»; i *arrail* que, amb el sentit de «hendidura» i «astilla larga y gruesa» no sols és del Roncal sinó de tots tres dialectes

basc-francescos; i ens recorda més i més el mot castellà i romànic, amb el verb corresponent, que no sols és *arrailatu* «agrietarse los pechos» i «hender y tronzar leñas» en baix i alt-navarrès i al Roncal, sinó també *arrailtu* «henderse la tierra, las manos» al Roncal i la Sule; i, amb el pas fonètic normal de *lt > ld*, és *arraildu* «hender» i «embriagarse» en el grup sencer del basc oriental (anav., bnav., sul. i labortà). La mateixa extensió geogràfica ja és fort indicatiu que això no és pres de l'aragonès ni d'un cast. pre-literari, sinó que és la prolongació de l'àrea bearnesa i gascona; i mentre la variant *arrailatu* va bé amb un manlleu no gaire antic del romànic, l'estructura de *arrailtu/-ldu*, quasi com un verb radical, és indicatiu d'una antigor ben considerable en basc. Tampoc no serà res de protobasc ni euskèric a fons: la desinència *-atu* al costat de l'altra, i l'oscil·lació *arrailu/-ail/-aila* en el substantiu no ho donen a entendre així, i Mitxelena ja es va adherir a aquest judici meu del DCEC, fent-nos observar l'accentuació del sul. *arā́l* «gros éclat de bûche» (*BSVAP* XII, 1956, 371).

La pitjor dificultat per acceptar l'agermanament complet amb el cast. RAJAR i la seva etimologia, és que en el meu estudi vaig demostrar que aquest tingué una formació molt complexa, on s'encreuen o sumen els corrents de diverses fonts netament hispanoromàniques i més centrades cap al centre i Oest d'Espanya, força més que cap al Pirineu; en tot cas vaig demostrar-hi indubtablement que era impossible l'etimologia *RADULARE molt acceptada fins aleshores, i que prenía Rohlfs per base en el seu segon treball (1935); en la 2.ª ed. (uns vint anys més tard) citant el meu DCEC, i evidentment adherint-s'hi, retira l'impossible *RADULARE; però segurament adonant-se que el nou judici sobre el cast. *rajar* entrebancava enormement l'explicació anterior purament romànica, ja no parla més que dels termes topogràfics gascons i aragonesos, omet en general, o del tot, els cast. i bascos, o de sentit no aplicat al terreny; i, immediatament després de citar-me, conclou, sense altra explicació, «origine onomatopéique».

Jo no havia pas dit res així, i en tot cas no em sembla aconsellable separar els uns dels altres, i prescindir del basc, on en part els mots també es refereixen a la terra o li són aplicables. El bascòleg (i romanista) Bähr, en l'article de *ZRPb* L, 1930, 756, no rebutjava que hi intervingués, segons la primera idea de Rohlfs, el basc *arī* 'pedra, roca' (provinent d'un antiquíssim KA(R)R1, veg. QUER), si bé agermanant-ho amb el grup del cast. *rajar*; i aquesta venia a ser també la posició que prenía jo en el meu diccionari sense arribar a un judici definitiu i complet en el que es refereix al terme pirinenc (no gaire més que Bähr). La recepta «onomatopéic» en què s'ha refugiat després Rohlfs, sense descartar que hi hagi alguna contribució per part d'això, tampoc convenc: no sols pel fet de separar en dues famílies etimològiques dos grups de mots de forma igual, de la mateixa àrea i de significat veí i perfectament conciliable, sinó que no veig en *rall-* un efecte onomatopéic.